

Päiväperhosvuosi 2010

— poimintoja tietokannasta

Panu Välimäki

Kirjoittajan osoite — Author's address:

Panu Välimäki,
Simeonintie 3, 90410 Oulu.
e-mail: panu.valimaki@oulu.fi

Onni yksillä, kesä kaikilla

Suomessa mitattiin usealla säähavainto-
asemalla kaikkien aikojen ennätys hel-
lepäivien lukumäärässä ja poikkeuksel-
lisia yli kahden viikon mittaisia yhtäjak-
soisia hellejaksoja koettiin monin pai-
koin kesällä 2010 (Ilmatieteen laitos 2011a).
Kesä jäi varmasti monen mieleen nimen-
omaan poikkeuksellisen helteisenä, mut-
ta tämä vaikutelma saattaa sittenkin olla
maantieteellisesti turhan rajoittunut näke-
mys. Terminen kasvukausi alkoi ja päät-
tyi alueittain kokolailla keskimääräiseen
aikaan suhteessa pitkäaikaiseen vertailu-
jaksoon 1971–2000, joskin eteläisimmäl-
lä rannikkovyöhykkeellä talvi alkoi aa-
vistuksen keskimääräistä aikaisemmin (Il-
matieteen laitos 2011b). Terminen kasvukausi
oli lämmin. Pitkäaikaista keskiarvoa suu-
rempi tehoisa lämpösumma kertyi kuiten-
kin vain Etelä-Suomessa, mutta Pohjois-
Suomessa ei ollut keskimääräistä lämpi-
ämpää (Ilmatieteen laitos 2011b). Sadesum-
man perusteella maa jakautui selvem-
min kahteen osaan. Toukokuun puolivä-
lin lämpöjakson jälkeen Etelä-Suomessa
oli suhteellisen viileää ja keskimääräistä
sateisempaa kesäkuun viimeisen kolman-
neksen alkuun saakka, minkä jälkeen läm-
pöjakso alkoi ja sateet vähenivät merkittä-
västi (Ilmatieteen laitos 2011b) (Kuva 1c). Lapis-
sa kesä eteni päinvastaisesti, sillä touko-
kuun lämpöjakson jälkeen sademäärä oli
hyvin lähellä pitkäaikaista keskiarvoa hei-
näkuun alkuun saakka, minkä jälkeen sa-
dekertymä kasvoi selvästi keskimääräis-
tä nopeammin, etenkin heinäkuun jälki-
puoliskolla (Ilmatieteen laitos 2011b) (Kuva 1b).

Yksinkertaistettuna voisi sanoa, että päi-
väperhosten ja niiden tarkkailun kannal-
ta olosuhteet vaihtelivat lähes ääripäästä
toiseen Etelä- ja Pohjois-Suomen välillä –
etelässä loistavaa, pohjoisessa kurjaa.

Päiväperhoshavaintoja kertyi paljon

Tämän artikkelin päiväperhoshavainto-
aineisto perustuu vuodelta 2010 pääosin
28.2.2011 mennessä hyönteistietokantaan
(<http://www.fmnh.helsinki.fi/insects/main/EntDatabase.html>) ilmoitettuihin havaintoihin, joi-
ta on täydennetty artikkelin sisällön kan-
nalta merkittävimmillä 15.3.2011 men-
nessä ilmoitettuihin havainnoilla ja joilla-
kin henkilökohtaisilla tiedonannoilla. Ha-
vaintoyhteenveto julkaistaan myöhemmin
SPS:n verkkosivuilla (http://www.perhostutkijainseura.fi/sps_havainnot.html). Ar-
tikkelissa käytetty perhosten nimistö on
Kullberg (2004) mukainen.

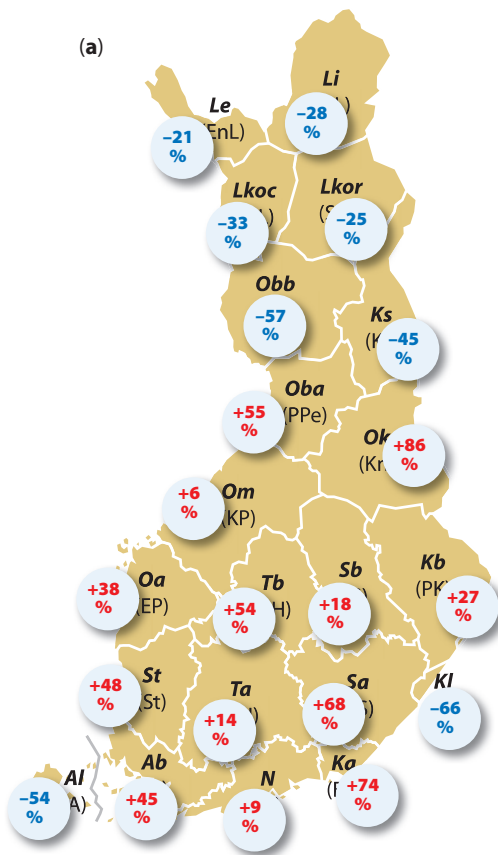
Hyönteistietokantaan ilmoitettiin
15 289 päiväperhoshavaintoa, jotka koski-
vat 107 lajia ja 81 030 yksilöä. Luonnol-
lisesti havaintomäärät laskivat kohti poh-
joista, mutta laskua ei voi selittää yksin-
omaan havainnoijien ja lajiston eteläpai-
notteisuudella. Eteläisistä Manner-Suo-
men maakunnista (*Ab, N, Ka, St, Ta, Sa, Kl, Oa, Tb, Sb, Kb, Om, Ok, Oba*) päivä-
perhoshavaintoja ilmoitettiin Laatokan
Karjalaa lukuun ottamatta enemmän kuin
kahtena edellisenä kesänä keskimäärin
(Kuva 1a). Sen sijaan pohjoisimmista maa-
kunnista (*Obb, Ks, Lkoc, Lkor, Le, Li*) ha-
vainnot ilmoitettiin edeltäviä vuosia vä-
hemmän (Huom! vertailukelpoisuuden
parantamiseksi tunturiperhosseurannan
havainnot eivät ole mukana *Le*-havain-
noissa ja maakunnista *Lkoc* ja *Lkor* ver-
tailukohtana ovat kahden edeltävän paril-
lisen vuoden havainnot). Pohjoisten maa-
kuntien keskimääräistä alhaisempi ha-
vaintomäärä on mitä todennäköisimmin
seurausta etenkin heinäkuun epäedullisista
sääolosuhteista, jotka ajoittuivat päivä-

perhosten keskeiseen lentoaikaan. Ehkä
juuri tästä syystä lappalaisia pohjoisrajo-
jen rikkojia oli päiväperhosten joukossa
ainakin Etelä-Suomen näkökulmasta kat-
sottuna sittenkin odottamattoman niukas-
ti (ks. myös Saarinen 2010).

Päiväperhoskausi kesti tavallista pidempään

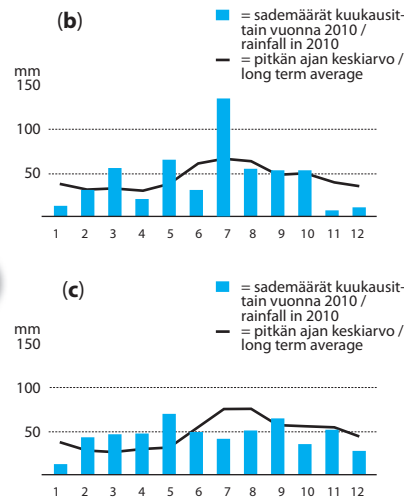
Vaikka kevät ei koittanut erityisen aikai-
sin, ensimmäiset aikuistalvehtijat aloitte-
livat nokkosperhosen (*Nymphalis urticae*)
johdolla lentoaan jo maaliskuussa (*Sa* Sa-
vonlinna 5.3.) aina Pohjois-Savoa myö-
den (*Sb* Kuopio 12.3.). Muiden aikuistal-
vehtijoiden kausi käynnistyi huhtikuun
alkupäivinä, jolloin ensimmäiset sitruu-
naperhoset (*Gonepteryx rhamni: Ab* Tur-
ku 1.4.), neitoperhoset (*Nymphalis io: N*
Siuntio 2.4.), suruvaipat (*Nymphalis an-
tiopa: Ka* Kuusankoski 5.4.) ja herukka-
perhoset (*Nymphalis c-album: St* Eura
8.4.) ilmoitettiin. Kotelotalvehtijoista en-
simmäisinä kuoriutuivat totutusti kangas-
perhonen (*Callophrys rubi: St* Eurajoki
25.4.) sekä lanttuperhonen (*Pieris napi:
Oa* Kurikka 26.4.). Varsinaisesti päiväper-
hoskausi käynnistyi toukokuun puolivä-
lin aikoihin, jolloin Suomeen virtasi vuo-
denaikaan nähden lämmintä ilmaa lähinnä
kaakon suunnalta (Wetterzentrale 2011). Tou-
kokuun puolivälistä kuun loppuun ulot-
tuneella jaksolla monet alkukesän päivä-
perhoset lähtivät liikkeelle jo suurina yk-
silömäärinä ja myös todennäköisiä vaelta-
jia kuten kaaliperhosia (*Pieris brassicae:
20* exx.), naurisperhosia (*Pieris rapae: 16*
exx.), vaaleakeltaperhonen (*Colias hyale:
Ka* Virolahti 16.5.2010), amiraaleja (*Va-
nessa atalanta: 3* exx.) sekä ohdakeperho-
sia (*Vanessa cardui: 16* exx.) havaittiin.

Päiväperhoskausi jatkui nousujohteise-
na heinäkuun ensimmäiselle kolmannek-
selle, minkä jälkeen yksilömäärät vähe-
nivätkin suhteellisen nopeasti elokuulle tul-
taessa. Tästä huolimatta vielä lokakuus-
sa havaittiin aikuistalvehtijoiden lisäk-

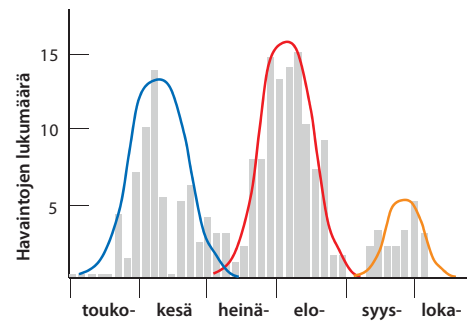
KUVA 1. Päiväperhoshavaintojen prosentuaalinen muutos vuonna 2010 suhteessa kahden edeltävän vuoden keskiarvoon, maakunnittain eriteltynä (a). Vierellä vuoden 2010 kuukausittaiset sademäärät pitkän ajan keskiarvoihin verrattuna Sodankylässä (b) sekä Jokioissa (c) (Lähde: Ilmatieteen laitos 2011).

FIG. 1. Changes in the number of reported butterfly observations from years 2008–2009 to 2010 in each biogeographical provinces (data available at <http://www.fmnh.helsinki.fi/insects/main/EntDatabase.html>). The monthly rainfall compared to long term averages in Sodankylä (Lkor) (b) and Jokioinen (Ta) (c) are also illustrated (Source: Ilmatieteen laitos).

KUVA 2. Pikkukultasiiven (*Lycaena phlaeas*) lennon ajoittuminen vuonna 2010.

FIG. 2. Phenology of *Lycaena phlaeas* in 2010 (data available at <http://www.fmnh.helsinki.fi/insects/main/EntDatabase.html>).

si muitakin kotimaisia lajeja, kuten lanttuperhonen, ruostenopsasiipi (*Thecla betulae*), pikkukultasiipi (*Lycaena phlaeas*), hohtosiniisiipi (*Plebeius icarus*), helmihopeatäplä (*Issoria lathonia*). Huomionarvoisena kuriositeettina mainittakoon vielä sinappiperhonen (*Pieris daplidice*) Sa Imatralla (6.10.). Kausi päättyi kotimaisen aikuistalvehtijoiden osalta sitruunaperhoshavaintoon 7.11. *Ab* Vihdissä ja kesäviipyyjen osalta marraskuusiin amiraalihavaintoihin *N* Hangossa ja *Ab* Kemiönsaarella. Vaikka kausi olikin suhteellisen pitkä, havaintomäärät lähtivät laskuun jo heinä- ja kesäkuun vaihteessa ja yksilömäärät vähenivät poikkeuksellisen jyrkästi heinäkuun puolivälistä alkaen luultavammin hellejaksosta seuranneen kuivuu- den johdosta.

Kesäsupolvet leimasivat vuotta 2010

Pikkukultasiipi oli yksi helteisen kesän ilmentymistä, sillä sitä tavattiin kolmen selvästi erillisen lentohuipun molemmin puolin. Mitä ilmeisimmin lajilla kehittyi siis tavanomaisen kahden sukupolven (kevät- ja kesäsupolvi) kaksi peräkkäistä kesäsupolvea, joskin jälkimmäinen ilmeni vain osittaisena huomattavasti aiempia sukupolvia harvalukuisempaan (Kuva 2). Samoin karttaperhosella (*Araschnia levana*) tavattiin kahden sukupolven lisäksi epäilemättä myös toisen suoraan kehittyneen

kesäsupolven yksilöitä (esim. *N* Porvoo 17.8. (2 exx.); *N* Porvoo 26.8.; *Ka* Virolahti 27.8.; *Ka* Virolahti 09. (n. 10 exx., J.-P. Kaitila, suull. tieto).

Lanttuperhonen oli ylivoimaisesti runsain päiväperhonen kesällä 2010 [1676 havaintoa (11 % kaikista havainnoista), 15978 yksilöä]. Normaalisti lanttuperhosella on kaksi sukupolvea kesässä (talvehtiva kevätpolvi ja suoraan kehittyvä kesäpolvi) Etelä-Suomessa, mutta vuonna 2010 osittaisen kolmannen sukupolven mahdollisuus vaikutti edellisen lajin tapaan mahdolliselta (Kuva 3). Tavallisen selvästi kaksihuippuisen syyskuun alkupuolelle päättyvän havaintojakauman (Kuva 3a) sijasta lanttuperhosia tavattiin säännöllisesti myös syyskuussa (Kuva 3b), mikä viittaa varhaisimpien kesäsupolven toukkien suoraan kehitykseen. Vaihtoehtoisesti viivästelijöitä havaittiin tavanomaista runsaammin ja mutta myös huomattavan pitkällä aikavälillä. Jälkimmäinen vaihtoehto tuntuu luontealta, sillä elo- ja syyskuun vaihteessa Suomi kuului laajan matalapaineen piiriin, jolloin vallitseva tuulensuunta pysyi pohjoisessa ja päivälämpötilat jäivät alhaisiksi (Wetterzentrale 2011). Viivästelijöiden esiintyminen olisi näin seurausta toisaalta viileästä ajanjaksosta ja toisaalta heinäkuun helteistä, jotka saivat myös myöhäiset kevätpolven toukat kehittymisen aikuisiksi saman kesän aikana diapaussiin johtavan kehitystien sijasta. Tämä osaltaan selittää myös lanttuper-

havaintojakaumat Uudellamaalla vuosina 2007 (a) ja 2010 (b), joista jälkimmäisen vuoden näennäinen kolmihuippuisuus lienee seurausta elo- ja syyskuun vaihteen epäsuotuisista säistä ja loppukesän yksilö edustivat samaa kesäsupolvea (katkoviiva).

FIG. 3. Phenology of *Pieris napi* in the biogeographical province of Nylandia in 2007 (a) and 2010 (b). The actual phenology in 2010 was most probably bivoltine (dashed red curve), the seemingly trimodal distribution of observations being due to adverse weather conditions in the late August and early September (data available at <http://www.fmnh.helsinki.fi/insects/main/EntDatabase.html>).

